

INSEMNAȚI PENTRU PREISTORIA PENINSULEI BALCANICE

1. NOUA CRONOLOGIE A TROIILOR

Săpăturile întreprinse de către Misiunea arheologică americană a Universității din Cincinnati între 1932 și 1938 la vestita cetate de la Troia (Hisarlâk) au dat rezultate în multe privințe revelatoare. Cum aceste rezultate interesează nu numai preistoria Anatoliei vestice și cercul egeian, dar și pe aceia a întregului Sud-Est european, credem că o difuzare mai largă a acestor rezultate nu va fi inutilă.

La săpăturile de mai sus, conduse de W. Blegen, a participat și bătrânul W. Dörpfeld, al cărui nume este legat de Troia. W. Blegen a publicat în mai multe rânduri¹ concluziile parțiale la care a ajuns. Cea mai recentă publicație cunoscută de noi datează din 1940² în care promitea însă că va reveni și nu se sfia să arate că aceste concluzii sunt susceptibile de revizuire, după ce se va studia mai bine materialul. În nota de față folosim aceste concluzii.

La Troia există 9 cetăți suprapuse. După W. Dörpfeld, — ale cărui determinări au fost folosite cu mici modificări până la

¹ C. W. Blegen, în *American Journal of Archaeology*, vol. XXXVI, p. 431 și urm.; vol. XXXVIII, p. 223 și urm.; vol. XLI, p. 17 și urm., p. 553 și urm.; id., în *Proceedings of the Prehistoric Society*, Cambridge 1938, p. 221. Cf. H. Kühn, *Die Chronologie von Troja*, în *IPEK*, XII, 1938, p. 176.

² Idem, *New evidence for dating the settlement at Troy*, în *B S A*, vol. XXXVI, 1936—1937 (Apare în 1940), pp. 8—12.

apariția cronologiei lui N. Aberg,¹ care scobora datarea Troii cu mari exagerări, — aveam această succesiune,² acceptată și de G. Karo, cercetătorul de aproape a mormintelor de la Micene:³

Troia I.....	3000—2500 a. Chr.	
Troia II.....	3500—1900	„
Troia III-V.....	1900—1500	„
Troia VI.....	1500—1000	„ (Troia <i>homerică</i>)
Troia VII.....	1000— 700	„
Troia VIII.....	700—	nașterea lui Christos
Troia IX.....	n. lui Chr. —	500 d. Chr.

Pe baza sincronismelor ce s'au putut stabili mulțumită impor-
turilor descoperite de arheologii americani în diferitele strate de la
Troia, Blegen schimbă aproape cu totul această cronologie tradi-
ționalistă. Astfel el stabilește următoarea cronologie absolută și
următoarele sincronisme:

Troia I.....	3200—2600 a. Chr. =	Helladicul timpuriu (EH).
Troia II.....	2600—2300	„ = „ „
Troia III.....	2300—2200	„ = „ „
Troia IV.....	2200—2050	„ = „ „
Troia V.....	2050—1900	„ = „ „
Troia VI.....	1900—1300	„ = Helladicul mijlociu și târziu
Troia VIIa.....	1300—1200	„ = <i>Troia homerică</i>
Troia VIIb.....	1200— 900	„ = Helladicul târziu III (ceramică cu proeminențe, streină)
Troia VIIa.....	900— 550	„
Troia VIIb.....	500— 350	„
Troia IX.....	350— 400	„

Noutatea constă deci, nu numai în ușoara vechime ce se atri-
bue primei cetăți de la Troia, dar mai ales în considerarea cetății
VII a ca cetatea pe care o cântă poemele homerice, precum și în
împărțirea stratului VII în două părți, ca și a stratului VIII.

Marfă helladică timpurie (EH) apare în nivelurile superioare
ale Troii I și devine comună în Troia II, III și IV, ca apoi în
Troia V să se rărească mult. S'au numărat, spune Blegen, 700
fragmente de vase EH. Unele ar fi putut fi imitate pe loc. O serie

¹ N. Aberg, *Die Bronzezeitliche und früheisenzeitliche Chronologie*, vol. III, p. 191 și urm., pentru Troia II.

² W. Dörpfeld, *Troja und Ilion*, 1902, p. 31.

³ G. Karo, în *Reallexikon der Vorgeschichte*, vol. XIII, s.v. *Troja*, p. 446.

de atari produse duc spre Nord-Estul Peloponesului, alta spre Grecia centrală. Această constatare face pe arheologul american să tragă concluzia că *Troia I—V trebuie plasată în epoca timpurie a bronzului din cercul egeian*, și nu în neolitic.

Troia VI corespunde bronzului mijlociu din Egee. În fazele inițiale ale acestei cetăți se întâlnesc importuri minyene (specia cenușie, dar și gălbue și roșie). Această marfă minyană este identică celei din Grecia continentală. În nivelurile intermediare și în cele superioare ale Troii VI s'a dat peste produse pictate, printre care și 2—3 exemplare din varietatea polichromă, întâlnită în cele 6 morminte cu groapă de la Micene. Aceste produse sunt bine datate acolo în perioada helladică târzie I (LH). Și produse LH II apar în nivelurile târzii ale Troii VI, iar în cele finale se găsesc produse miceniene, importate și altele lucrate pe loc. Se adaugă și importurile cipriote. W. Blegen face constatarea că acum este vremea celui mai intens comerț al cetății dela Hisarlık. Aceasta se poate vedea și din lunga durată a acestei cetăți (600 ani). Troia VI dispăre în urma unui dezastru.

În locul ei se ridică Troia VIIa, în care s'au descoperit importuri miceniene și cipriote. Dar viața sa este foarte scurtă, fiindcă pela 1200 î. de Chr. este distrusă, ca pe ruinele ei să se ridice de data aceasta Troia VIIb, în care apare o ceramică neîntâlnită până atunci acolo, ornamentată cu proeminente („Buckelkeramik“), alături de produsele de stil „Granary“. Blegen observă: „The sudden appearance at Troy now indicates an abrupt change in foreign contact“. Și într'adevăr de data aceasta orientarea Troii se schimbă. Ea privește spre valea Dunării, de unde a venit noul element etnic, care fuzionează, cum spune Blegen, cu supraviețuirile de la Troia. Acest element local va triumfa până la urmă. Se va trece apoi spre faza geometrică și orientalizantă, ca în cele din urmă Troia să devină o cetate hellenică, hellenistică, greco-romană etc.

Noua cronologie are urmări și pentru preistoria României și a restului Europei sud-estice. Mulțumită sincronismelor ce s'au stabilit cu cercul helladic și micenian se va ajunge mai ușor la o sincronizare a civilizațiilor din această parte a Europei cu Troia. Noua cronologie dovedește că observațiile de pură speculație stilistică, așa cum a procedat N. Aberg, nu pot să dea rezultate durabile. Când se vor publica rezultatele definitive de la Troia și se vor controla și cu altele, atunci într'adevăr Troia poate servi ca punct cardinal în cronologia civilizațiilor din jumătatea nordică a

Peninsulei Balcanice. Noi am arătat și cu altă ocazie¹ că nu trebuie să punem multă bază pe vechea cronologie a Troii, subliniind tendința cea nouă ce-și făcea loc, de a micșora durata neoliticului troian. Cu săpăturile Misiunii americane, acest neolitic este înglobat în perioada timpurie a bronzului din Marea Egee.

În ceea ce privește neoliticul din Bulgaria și din câmpia Munteniei, din a doua perioadă, care este acoperită pe teritoriul tracogetic de către civilizația Gumelnița, observăm că cele mai bune analogii cu aparițiile dela Troia II—V le găsim în faza Gumelnița III și în grupa locală Sălcuța din Oltenia. Pe baza analogiilor cu lumea helladică, Europa centrală, cu Tesalia, ținând seama și de poziția stratigrafică a ultimilor niveluri cu o civilizație Gumelnița și de aceea a noilor sinteze de caracter „nordic” ce se înfiripă pe aria geografică ocupată anterior de tipul Gumelnița, am datat sfârșitul acestei reprezentative civilizații gumelnițene, balcano-danubiene, pe la 1700 în. de Chr.² Cam în același timp are loc și sfârșitul civilizației medio-helladice (MH), iar la Troia VI încă nu-și făcuseră apariția importurile târzii-helladice (LH). Noile descoperiri din Troia VI poate ne vor aduce analogii și pentru perioada de dezagregare a civilizației Gumelnița, fiindcă viața continuă acolo fără a fi turburată, pe când în Dacia pela 1700 a. Chr. se ivesc elemente streine, central-europene, care vor trece și la Sud de Dunăre și care au fost raportate la mișcarea indoeuropeană spre Balcani.

Sfârșitul Troii VIIa pe la 1200 a. Chr. corespunde mai bine concluziilor la care a ajuns arheologia în legătură cu marea invazie „egeică”, din care se vor desprinde și Doriienii. În vremea aceasta la Dunărea de mijloc și de jos, precum și în Carpați era o epocă de rară prosperitate și de relații comerciale foarte îndepărtate ale lumii tracice. Datorită acestei bunăstări se explică mai ușor participarea oamenilor din valea Dunării la distrugerea Troii VIIa și la creiarea unei sinteze noi — Troia VIIIb — în care tocmai

¹ D. B e r c i u, *Prime considerațiuni asupra neoliticului din valea Dunării inferioare în legătură cu descoperirile din județul Vlașca*, în *Bulet. Muzeului jud. Vlașca*, vol. II, 1937, pp. 83—84.

² *Ibidem*, p. 83. Într'un studiu apărut în 1940, în *BSA*, vol. XXXVI, 1936—1937, pp. 73—82 (articolul e semnat din Iunie 1939), d. VI. Dumitrescu, aducând noi argumente, care mi se par mai plauzibile decât cele din trecut, deși nu le împărtășim, pune sfârșitul civilizației Gumelnița după 1600 a. Chr., adăogând că s'ar opri la sec. XVI-lea a. Chr.

ceramica lor dunăreană, cu proeminență, constituie trăsătura esențială. Pe de altă parte, manifestările din perioada I-a a neoliticului din Vestul României și din Jugoslavia (cercul Vinca-Turdaș), cât și cercul Boian din Bulgaria răsăriteană și Muntenia (cu colțul de Sud-Est al Transilvaniei, unde noi vedem teritoriul de formare al acestei civilizații și de iradiere peste Carpați, către Sudul Bulgariei; poate și dincolo de Dardanele) se vor putea pune în paralelă, nu numai fiindcă oferă similitudini indiscutabile cu Troia I și în parte cu Troia II, dar și fiindcă ne găsim în aceeași epocă. Civilizația Boian trece pe încetul, pe la jumătatea mileniului III-lea a. Chr., în noua sinteză, aceia a civilizației Gumelnița I, sinteză locală, precum au dovedit-o descoperirile noastre din județul Vlașca și alte săpături și descoperiri din câmpia Munteniei și din Bulgaria¹.

Cu cât se face mai multă lumină în marele spațiu al Europei sud-estice și a regiunilor adiacente, cu atât se vede mai clar că o mare unitate și continuitate de cultură stau la temelia sa.

5. SECURI DE TIP BANIABIC ÎN BULGARIA.

Centrele metalurgice din Transilvania devin foarte active chiar înainte de a începe din plin epoca bronzului. Astfel vom avea produse certe din Transilvania care se răspândesc în toate direcțiile într-o vreme premergătoare chiar bronzului. De pildă, topoarele de luptă cu două brațe opuse, a căror origine din Transilvania nu mai poate fi pusă azi la îndoială, fiindcă pe solul Daciei neolitice găsim prototipurile lor și tot în acest spațiu li se poate urmări întreaga lor evoluție,² cunosc și ele o iradiere în Silezia, Slovenia, Boemia, Moravia, Dalmația, Jugoslavia și Bulgaria.

Puțin timp după aceste interesante topoare de luptă, în care mulți arheologi văzuseră o armă de temut, introdusă de seminții „nordice”, își fac apariția securile de cupru și de bronz, de o formă foarte caracteristică, pe care le-am numit de *tip Baniabic*,³ după

¹ Pentru această origine locală a civilizației Gumelnița și derivarea sa din tipul Boian, a se vedea studiul nostru amintit mai sus.

² D. Berciu, *Topoare de cupru cu două brațe opuse. Tipologie și origine*, în *Apulum*, I, 1939—1942, p. 39 și urm.; și extras în *Contribuțiuni la preistoria Transilvaniei*, 1943, p. 24 și urm., cu rezumat în limba franceză: *Haches à double tranchant; leur origine et leur typologie*.

³ Idem, *Unelte de cupru și bronz de origine transilvană; securi de tip Baniabic*, în *Apulum*, I, 1939—1942, p. 1 și urm.

primul *depozit* din Transilvania, care conținea un număr de 31 securi.¹ La acest depozit s'a adăugat în 1938 un altul din Oltenia și anume de la Ostrovul Corbului.² De curând Muzeul județului Vlașca a intrat în posesia celui de al doilea depozit cu securi de tip Baniabic descoperit în câmpia Dunării. Acest depozit conține o secură tipică grupei de care ne ocupăm aici și o *hache plate* de o formă caracteristică și rară. Cele două piese sunt lucrate din bronz cu un slab procent de cositor. Depozitul a fost descoperit de țărani pe teritoriul comunei Pângălești, jud. Vlașca. Se pare că la început conținea mai multe obiecte. Un al treilea depozit, conținând o secură de același tip și două securi cu manșon, în felul celei dela Darabani, provine dela Tulcea. El se află în Muzeul Municipiului București.

Securile de tip Baniabic au o *formă de pană*, sau satâr de mici dimensiuni. Ele prezintă un singur tăiș paralel cu gaura de înmănășare transversală. Aceasta nu are manșon. Corpul lor oferă în general o curbură mai mult sau mai puțin pronunțată în regiunea grumazului. Ceafa sau muchia este ascuțită, mai rar rotunjită. Securile păstrează de obicei aceeași lățime dela tăiș până la muchie, cu toate că avem de a face și cu variante. Reprezentantul tipic al securilor Baniabic este secura cu corpul lățit, de la muchie până la tăiș. În studiul nostru asupra securilor de acest tip ne-am oprit mai amănunțit la fiecare variantă.³ Tot cu ocazia aceea am urmărit și răspândirea tipului Baniabic. Pe baza statisticei am putut determina și centrul de fabricație, care este în Transilvania. De aci s'a răspândit în Ungaria, trecând în Boemia, unde întâlnim atari securi într'un complex aparținând epocii timpurii a bronzului (civilizația Aunjetitz)⁴; am urmărit apoi aceste securi în Sudul Rusiei și în Cuban, unde au fost importate și imitate.

La Sud de Dunăre, securile de tip Baniabic au ajuns până în Epir, unde găsim cel mai sudic exemplar, la Terghani (Anar-

¹ M. Roska, în *Dacia*, III—IV, 1927—1932, pp. 253—255, cu fig. I—19. Orosz Endre, în *Arch. Ert.*, XLIV, 1930, pp. 228—229, cu fig. 147 la p. 305.

² D. Berciu, *Depozitul de cupru de la Ostrovul Corbului*, în *Arhivele Olteniei*, XVI, 1937. Idem, *Arheologia preistorică a Olteniei*, 1939, pp. 101—102, fig. 110—112.

³ V. nota 3, pag....

⁴ J. Scránil, *Vorgeschichte Böhmens und Mährens*, 1928, pl. XVII, 11, pp. 90—91. Muzeul din Brno.

ghiri).¹ Nu lipsesc nici în Slovenia, Bosnia și Dalmația. Bulgaria a intrat și ea în aria de răspândire a acestor securi. Astfel le vom întâlni în Bulgaria meridională, în regiunea Plovdiv, pe valea Mariței.² Secura delă Gabrovo (cupru)³ are o curbură identică variantei *d* a tipului Baniabic. Un alt exemplar găsim la Stara-Zagora (bronz),⁴ care are un corp mai subțire și tăișul lățit spre

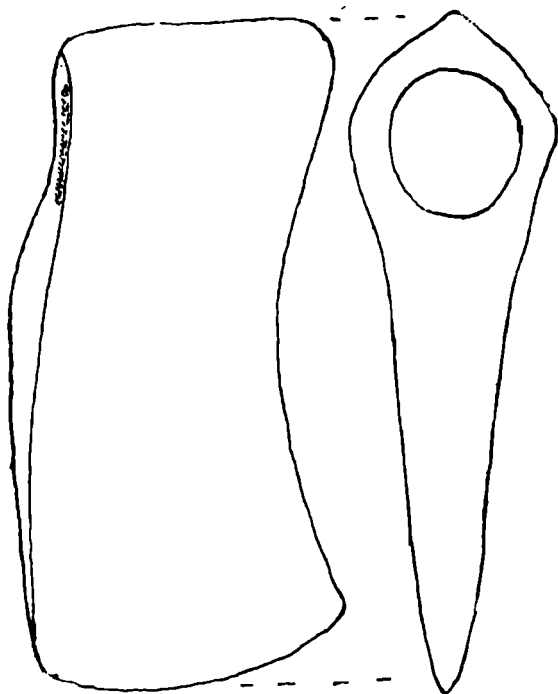

Fig. 1. Secure de tip delă Sevlievo, Bulgaria. *Izvestija*, XII, 2, 1938, p. 389, fig. 168.

interior. Alte securi din Bulgaria, fără a se cunoaște mai de aproape locul lor de proveniență,⁵ oferă vădite înrudiri cu tipul Baniabic. Un exemplar, publicat mai de mult, se cunoaște la Sevlievo.⁶ Tot

¹ Muzeul din Ianina, notată de mine în 1940, Nr. inv. 60. Sub nr. 61 se găsește o altă secure înrudită cu tipul Baniabic.

² Muzeul din Plovdiv, Nr. inv. 780 (inedit).

³ V. Mikov, *Stations et trouvailles préhistoriques en Bulgarie*, 1933, fig. 49, p. 89.

⁴ *Ibidem*, fig. 69, 2.

⁵ *Reallexikon der Vorgeschichte*, II, pl. 100, a—b.

⁶ *Ibidem*, pl. 100, c.

din aceeași localitate provine un alt exemplar, pe care îl considerăm ca cel mai tipic reprezentant al seriei de securi Baniabic în Bulgaria.¹ El intră în varianta noastră *b*. Tăișul este convex și prelungit spre ambele colțuri, în deosebi spre cel interior. Ceafa e ascuțită. Construcția sa este în general solidă, dar elegantă. D-l Mikov scrie că e lucrat din cupru, dar îl atribuie epocii bronzului.² În afară de exemplarele din România, atât de asemănătoare cu cel dela Sevlievo, îi găsim încă două bune paralele, una în exemplarul dela Veliko-Srediște, din regiunea Vârșeț,³ iar cealaltă la securea amintită dela Terghani, din Epir. Securea dela Veliko-Srediște aparține și ea tipului Baniabic, anume variantei *b*, întocmai ca exemplarul dela Sevlievo. Ea se datorește tot expansiunii spre Sud a acestui tip de unelte transilvănene.

Exemplarul de la Veselinovo (Azap-keuy) pe Tundza, descoperit în săpături regulate⁴, se încadrează și el în grupa Baniabic. D-l Mikov a observat într'adevăr că este vorba de un import și l-a considerat de tip „ungar”,⁵ deși, după cum se va vedea, centrul său de fabricație este Transilvania. Securea dela Veselinovo prezintă și o altă importanță, în afară de aceea a stabilirii ariei de răspândire a tipului Baniabic. Prin faptul că se asociază cu o civilizație din epoca timpurie a bronzului, pe care o numim de tip *Veselinovo* și despre care vom vorbi cu o altă ocazie, această secure contribuie deopotrivă la fixarea cronologică a întregii serii Baniabic, dar și la aceea a civilizației Veselinovo.

Securea de cupru dela Golo-brdo,⁶ aproape de Pernik, care prin construcția sa generală aparține fără îndoială tipului Baniabic, dar reprezintă o formă oarecum deosebită, prin faptul că zona găurii de înmănușare este prelungită spre interior, indicând un început de manșon.

Atât securile de tip Baniabic din România, cât și cele din Bulgaria, sunt lucrate deopotrivă din cupru și bronz. Deoarece nu

¹ V. Mikov, *Arheologičiecki vesti, Bronzova epoha*, în *Izvestija*, XII, 2, 1938, Sofia 1939, p. 389, fig. 168.

² *Ibidem*.

³ F. Milleker, în *Starinar*, Be'grad, VI, 1939, p. 133, fig. 2, 4.

⁴ V. Mikov, *Stations et trouvailles*, fig. 65; idem, *Tell de l'époque du bronze près du village de Veselinovo*, în *Izvestija*, XII, 1939, Sofia 1941, p. 203, fig. 239; prescurtat: *Veselinovo*.

⁵ *Veselinovo*, p. 227.

⁶ Idem, *Stations et trouvailles*, p. 90, fig. 51.

s'a făcut o analiză a tuturor acestor securi, bănuim că și exemplarele considerate de cupru, au în compunerea lor și un slab procent de staniu. La prima vedere într'adevăr suntem înclinați a crede că sunt din aramă, cum ni s'a întâmplat prima dată cu depozitul dela Ostrovul Corbului. Făcând analiza securilor din acest depozit, am putut constata însă că ele conțineau și un procent redus de staniu. Această constatare are valoare și pentru cronologia acestor securi.

În studiul nostru amintit în paginile anterioare ne-am ocupat deasemenea de *originea* securilor de tip Baniabic.¹ Rezumăm aici concluziile, fiindcă ele privesc întreaga preistorie a Europei sud-estice.

Părerile mai vechi, care atribuiau o origine extraeuropeană sau cretană a securilor de care ne ocupăm aici, trebuiesc părăsite. Prototipul uneltelor de tip Baniabic se găsește în mediul neo-eneolitic al Daciei și anume în cercul civilizației Gumelnița din România. În 1924 d-l I. Andrieșescu a publicat două securi de piatră din stațiunea gumelnițeană de la Sultana, jud. Ilfov,² al căror corp este curbat. Curbura unui exemplar este chiar foarte sugestivă pentru a fi apropiată fără rezervă de serie de metal a securilor noastre. Suntem încredințați că atari eșantioane în piatră pot să apară și pe teritoriul Bulgariei, în interiorul aceleiași civilizații de tip Gumelnița, după cum s'a petrecut și cu securile de cupru cu ceafa teșită, în felul celei dela Vidra (tip B1) și dela Slivnitza,³ din care derivă nemijlocit topoarele cu brațele în cruce (seria C):

Securile de tip Baniabic sunt o creațiune a localnicilor. Ele

¹ V. mai sus, p..., nota...; acolo și bibliografia. De rectificat însă că d-l Vi. Dumitrescu, în notița bibliografică din *Rev. Ist. Rom.*, V—VI, p. 487, nu se pronunță pentru originea uralo-altaică susținută de d-l M. Roska.

² I. Andrieșescu, *Les fouilles de Sultana*, în *Dacia*, I, 1924 p. 71, pl. XII, 5 = pl. VIII, 5 și pl. VII, 14 = pl. VIII, 15. Secura de piatră perforată, publicată recent de către d-l A. Prox și descoperită în mediul civilizației Schneckenberg din Țara Bârsei (*Die Schneckenbergkultur*, Brașov 1942, pl. XXXV, 6, cu p. 68) prezintă o așa de mare asemănare cu securile de metal, încât trebuie considerată ca cea mai autentică replică în piatră a tipului Baniabic. Dacă această secure de piatră găsită la Brașov a influențat pe cele de cupru și bronz, sau dacă influența s'a petrecut invers, aceasta este chestiune secundară. Fapt cert este că concomitent cu securile de metal circulau și cele de piatră de același tip, fiindcă complexul Gîlina III-Schneckenberg aparține perioadei timpurii a epocii bronzului din România, căzând deci într'o vreme când circulau securile de tip Baniabic.

³ V. Mîkov, *Stations*, p. 90, fig. 52.

sunt lucrate în atelierile din Transilvania. Față de seria cretană, cu care în aparență sunt așa de asemănătoare, ele reprezintă o evoluție independentă, după cum și originea acestor două grupe n'are nimic de a face una cu alta. În prezent, când aria lor de răspândire este bine cunoscută, — și care pe viitor se va mări, în raport cu descoperirile, — nu se mai poate accepta părerea d-lui M. Roska, după care aceste securi ar fi fost unelte de mineri.¹ Ele s'au descoperit și în regiuni care nu au nicio legătură cu exploatarea minelor, cum sunt exemplarele din valea Dunării și cele din Bulgaria. Aceste securi sunt unelte comune, întocmai ca securile cu un-tăiș și manșon tubular în jurul găurii de înmănușare.

În privința cronologiei securilor Baniabic, azi posedăm mai multe date, la care se adaugă și descoperirea din așezarea dela Veselinovo a unei securi de acest tip. Am arătat altădată,² că securi de tip Baniabic apar ca importuri în complexuri ale epocii timpurii a bronzului, ca în Moravia (Vevcice),³ unde se găsesc la un loc cu securi plate, ca la Ostrovul Corbului și la Pângălești-Vlașca, apoi în mormântul dela Vukovar (Vucedol) din Slovenia,⁴ în care apar și alte elemente inventarice comune și civilizației Periamoș din valea inferioară a Mureșului.⁵ Această civilizație aparține primelor vremuri ale epocii de bronz, pătrunzând și în prima fază a celei dintâi jumătăți a epocii mijlocii a bronzului, având deci o contemporaneitate și cu civilizația Tei din România, în inventarul căreia se găsește și o miniatură de secure plată, în felul celor din depozitul dela Ostrovul Corbului cu securi de tip Baniabic.⁶ În aceeași epocă timpurie a bronzului se datorează și mormântul dela Vukovar.

Exemplarul din civilizația de tip Veselinovo din Bulgaria de Sud, vine să întărească și el această cronologie. Într'adevăr, această civilizație aparține bronzului timpuriu și cel mult epocii mijlocii de început (Reinecke B). V. Mikov o datorează pe la 1800 înainte de Christos.⁷ Noi credem însă că este ceva mai tânără, dat fiind faptul că securea de tip Baniabic constituie și ea un element

¹ M. Roska, *op. cit.*, p. 355.

² *Op. cit.*, p. 18 și urm.

³ J. Schránil, *L. c.*

⁴ J. Brunsmid, *Funde der Kupferzeit. aus Kroatien und Slovenien*, în *Vjesnik*, Zagreb, VI, 1902, p. 32 și urm., fig. 20.

⁵ D. Berciu, *op. cit.*, p. 21.

⁶ *Ibidem*, pp. 18—19.

⁷ *Veselinovo*, p. 227.

de datare, în sensul că securile de tip Baniabic se răspândesc într-o vreme, care corespunde cu epoca civilizației Aunjetitz din Boemia și Moravia, cu aceia a complexului Vucedol-Glina III-Schneckenberg, al cărui sfârșit ar cădea, după P. Reinecke pela 1700 înainte de Christos,¹ precum și cu perioada mai veche a civilizației de Tei din România.

Securile de tip Baniabic din Bulgaria marchează acolo niveleurile mai vechi ale epocii bronzului, asociindu-se cu civilizațiile din această vreme, cum este tipul Veselinovo. Ele se datorează în cronologie absolută între 1700—1500 în. de Chr., anul 1600 putându-se da ca cifră rotundă.

Când se va putea întocmi o statistică a tuturor securilor de acest fel, fixându-se hartă localitățile, aplicându-se deci metoda chorologică, atât de utilă, — se va vedea mult mai clar *centrul de fabricare* și ținuturile de iradiere. În orice caz, încă de pe acum, Bulgaria intră în întregime în interiorul ariei de răspândire a securilor de tip Baniabic, ca de altfel și zona vest-balcanică. Securile de acest tip pătrund, fie dinspre Vest, fie din valea Dunării către Sud, către izvoarele afluenților săi, cum este Iskerul, Iantra și Lomul, ca apoi, peste trecătorile Bacanilor să ajungă în Bulgaria meridională. Prezența unor asemenea securi la Sevlievo și Gabrovo depe izvoarele Iantrei indică această păturire dela Nord spre Sud, și exemplarele dela Stara-Zagorov și Veselinovo, dela Sudul Balcanilor, de unde se trece în valea fluviului Marița. Aceiași direcție Nord-Sud este dată și de securea dela Golo-brdo (Pernik) pe izvoarele Strumei, ajunsă acolo foarte probabil pe valea Iskerului, peste regiunea de străveche legătură a capitalei Bulgariei.

Dunărea — această arteră de permanentă circulație încă din vremurile îndepărtate ale preistoriei — joacă un rol de seamă, nu numai în răspândirea acestor securi spre Bulgaria, dar și către Sudul Rusiei și Cuban. Depozitul dela Tulcea pare a întări această concluzie.

Scurta notă de față are doar scopul de a arăta că Bulgaria din prima perioadă și din prima jumătate a epocii mijlocii a bronzului întreține relațiuni comerciale cu atelierile tracice din Transilvania, iar în al doilea rând să caute a înlătura vechea părere că

¹ P. Reinecke, în *Serta Hoffilleriana*, Zagreb, 1940, p. 37. În ceea ce privește însă cronologia complexului Glina III-Schneckenberg din România, noi suntem de părere că ea trebuie scoborită din cauza unor împrejurări specifice în care se găsesc regiunile în această vreme.

securile de tipul de care ne-am ocupat aici sunt de o altă origine decât cea locală, transilvăneană. Securile de tip Baniabic contribuiesc, întocmai ca celelalte produse de bronz din centrul metalurgic nord-tracic din Carpați, la *unificarea prin comerț* a Sud-Estului european în mileniul II-lea în. de Chr.

3. PODOABE MEDITERANEENE IN REGIUNEA PORTILOR DE FIER

Civilizațiile neo-eneolitice dunărene au întreținut relații comerciale uneori cu ținuturi destul de îndepărtate. Ele s'au orientat însă în mod constant spre lumea mediteraneeană. Influențele au pătruns dintr'o parte și din cealaltă. Cele sudice au predominat într'o anumită perioadă. Ele au avut uneori un caracter formativ asupra sintezelor culturale, pe care arheologii le numesc tipuri de civilizație. Datorită tot acestor impulsuri din Sud se poate explica și apariția plasticeii, care este atât de bogat și variat reprezentată în Europa sud-estică. Nu este însă mai puțin adevărat că oamenii de la Dunăre au contribuit în mod hotărâtor la crearea mai multor civilizații de pe solul străvechi al Helladei.

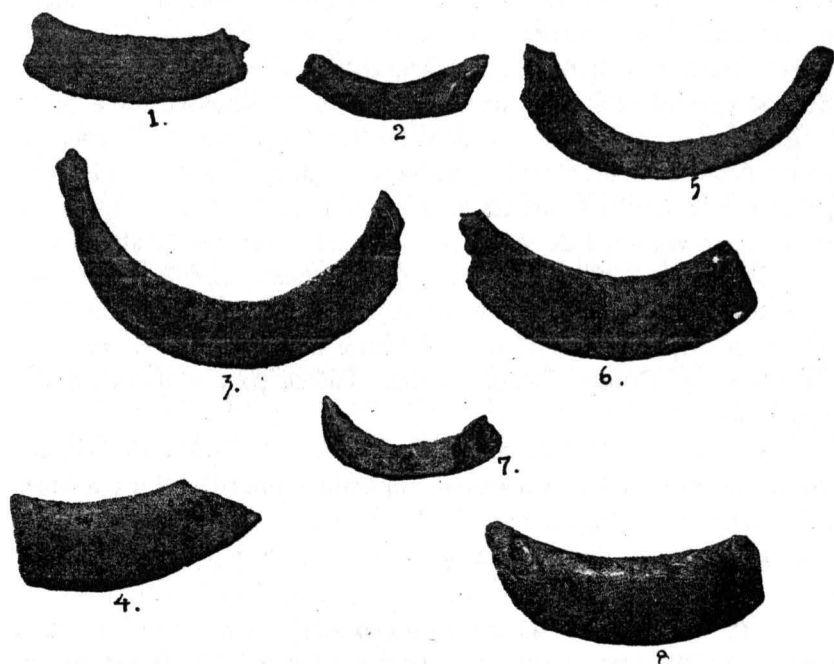

Fig. 1. Fragmente de brățări din cochilie de *Spondylus* (1—3, 5—8) și de marmoră (4) dela Ostrovul-Corbului, Jud. Mehedinți.

În nota de față va fi vorba doar de câteva podoabe de origine mediteraneană descoperite în decursul anilor în regiunea Porților de Fier și păstrate la Muzeul din Turnu-Severin, prin grija d-lui Al. Bărcăcilă, directorul acestui muzeu.

De pe plaja Ostrovului Corbului, jud. Mehedinți, nu departe de T. Severin, s'au cules 11 fragmente de brățări majoritatea lucrate din cochilia unei scoici mediteraneene și anume din specia *Spondylus gaederopus*,¹ care, împreună cu plastica, constituiau un element de legătură între lumea dunăreană și egeo-mediteraneană în perioada I-a a neoliticului.² Fragmentele amintite au o culoare albă, cu nuanțe purpurii. O altă categorie însă este de culoare neagră, probabil dintr'o altă specie de scoică (*Tridacna?*).³ Secțiunea fragmentelor este ovală, triunghiulară sau plan-convexă. Unele au perforațiuni pentru fixarea la braț.

Din aceiași localitate, datorite și ele tot unor descoperiri întâmplătoare, avem și *cinci perle* de marmoră cilindrice, cu diametru variind între 1 cm și 6 mm⁴. Se adaugă deasemenea și *două plăci* de os dreptunghiulare, una cu două perforațiuni, alta cu patru.⁵ Atât aceste două păci, cât și perlele făceau parte dintr'un colier, care s'a împraștiat.

Pentru cele cinci perle găsim bune analogii în mormintele din cimitirul de la Saberowitz, din Moravia,⁶ unde aflăm forme asemănătoare și pentru cele două plăci.⁷ O placă dreptunghi-

¹ D. Berciu, *Arheologia preistorică a Olteniei*, Craiova, 1939, p. 34, fig. 26. Au fost încadrate de noi în civilizația de tip Turdaș-Vința, deși proveneau din descoperiri izolate și întâmplătoare. Unele fragmente sunt inedite. Toate exemplarele se află în Muzeul din T. Severin, inventariate sub Nr. I, 1089—I, 1099.

² V. G. Childe, *Neolithic Black Ware in Greece and on Danube*, în *B S A*, XXXVII, 1936—1937, p. 26 și urm.; în perioada II-a s'ar adăoga și această ceramică neagră.

³ O altă specie mediteraneană, care a fost întâlnită până în Europa centrală: V. G. Childe, *The Dawn of European Civilization*, ed. III, 1939, p. 112 și în Ungaria (F. von Trompa, *op. cit.*, p. 43; v. nota 13),

⁴ D. Berciu, *op. cit.*, fig. 27, 3—7. Forma lor este identică celor din civilizația capsiană-mesolitică din Africa de Nord, lucrate din coajă de ou de struț. (O. Menghin, *Weltgeschichte der Steinzeit*, 1931, p. 181, pl. XX, 18—19).

⁵ *Ibidem*, fig. 27, 1—2.

⁶ J. Skutil, *Linearkeramische Gräber in Mähren*, în *Wiener Prähist. Zeitschr.*, XXVIII, p. 27, fig. 4, 3 și p. 30, fig. 7.

⁷ *Ibidem*, fig. 3, 6.

lară am descoperit în săpăturile noastre de la Tangâru, jud. Vlașca. Ea este lucrată din cochilie de *Spondylus* și a fost găsită în stratul cu civilizație Gumelnița III. Are patru perforațiuni și o lungime de 6 cm. (inedită, în Muzeul județului Vlașca „Teohari Antonescu” din Giurgiu).

În ceea ce privește forma redată de fragmentele de brățară dela Ostrovul Corbului, amintim aici brățara întreagă dela Răcașdia, jud. Severin, regiune strâns legată de aceea, de unde provin celelalte podoabe de mai sus.¹ Exemplarul de la Răcașdia este similar celor din Moravia.⁹

Podoabele de *Spondylus* nu sunt prea frecvent întâlnite în mediul Daciei neo-eneolitice. În stratul Boian de la Tangâru am întâlnit totuși câteva fragmente.³ G. Childe semnaleză prezența acestui fel de podoabe în întreg complexul Boian și Gumelnița din teritoriul traco-getic,⁴ în Tesalia și în complexul Vardar-Morava,⁵ în care intră și Vinca și cu care civilizațiile din regiunea Porților de Fier întrețin relații dintre cele mai strânse. Ele apar și în civilizația neolitică din valea Crișului și a Tisei inferioare.⁶

În Bulgaria se cunosc două exemplare întregi la Gabarevo,⁷ care amintesc și exemplarul deja menționat de la Răcașdia, din Banat. La Gabarevo este reprezentată bine faza Gumelnița I și Gumelnița III. Cele două brățări stau foarte probabil în legătură cu faza cea mai veche a civilizației Gumelnița de acolo. Iarși fragmente de atari brățări se întâlnesc și la Kodja-Dermen,⁸ unde

¹ D. Berciu, *Repertoriu arheologic al României*, fasc. II, în *Revista Arhivelor*, V, 1, 1942, p. 51, Nr. 400. Se află în Colecția „Istrati-Capșa” din Turnu-Severin.

² J. Skutil, *op. cit.*, fig. 3, 10—11.

³ D. Berciu, *Săpăturile dela Tangâru* (1934), în *Buletinul Muzeului județean „Teohari Antonescu”*, I, 1935, p. 22, fig. 7, 4.

⁴ G. Childe, *The Dawn*, p. 123 și 128.

⁵ *Ibidem*, p. 88; pentru Tesalia, p. 123. — Fragmentul de brățară dela Parța (Banat) dat de I. Miloia ca fiind „de os” (*Analele Banatului*, IV, 2, 1931, p. 182, fig. 7), pare a fi de *Spondylus*.

⁶ *Ibidem*, p. 94: civilizația Criș (Körös); v. și harta I la p. 331. — O brățară întreagă e reprodusă de F. von Tompa, *25 Jahre Urgeschichtsforschung in Ungarn 1912—1936*, extras din al 24—25 *Bericht der röm.-germ. Komm.*, 1934—1935, pl. 13, 18 (Kom. Komáron), p. 43.

⁷ V. Mikov, *Hügelsiedlung im Dorfe Gabarevo*, în *Godišnik-Ann. du Musée National de Sofia*, V, 1926—1931, p. 86, fig. 13.

⁸ R. Popov, în *Izvestija = Bul. de la Soc. Arch. Bulg.*, VI, 1916—1918, p. 71 și urm., fig. 94.

deasemeni avem din nou un puternic strat Gumelnița I. În muzeul din Varna mi-am notat în 1936 cinci fragmente de brățări de Spondylus (Nr. în. II 280-284; două mai late și trei înguste), iar în Februarie 1940, datorită amabilității d-lui V. Mikov, am însemnat alte brățări inedite și bine conservate, provenind din Bulgaria de Vest și care se aflau în Muzeul Național din Sofia.

În general aceste podoabe mediterane se întâlnesc în perioada mai veche a band.-ceramicei,¹ de care ține și cercul Vinca-Turdaș, căruia i-am atribuit în 1939 podoabele descoperite la Ostrovul Corbului.² În cercul traco-getic ele se asociază cu deosebire cu ceramica din perioada I a neoliticului din câmpia Munteniei și din Bulgaria (Bian) și cu civilizația Gumelnița I (perioada II a neoliticului traco-getic). Ele dăinuiesc însă și mai târziu (v. descoperirile din Gumelnița III). La Dunărea de mijloc, aceste podoabe constituiesc chiar caracteristica linear-ceramicei,³ unde apar uneori în cantități considerabile.¹⁹ Așa de frecvente sunt ele la Dunăre, încât prezența lor pe Marna, a făcut pe unii arheologi să bănuiască o penetrație a danubienilor până în bazinul Parisului.⁵

Aria de răspândire a podoabelor de Spondylus este foarte mare. Ea acoperă, nu numai Peninsula Balcanică, la un loc cu România, dar trece până în valea Rinului, în Turingia,⁶ peste Bavaria de jos, apoi în regiunea Triest (peșteri), iar la Răsărit ajunge în regiunea Varșoviei.⁷ Această largă răspândire dovedește fără îndoială raporturi comerciale susținute și un sistem de schimburi ce se stabilise încă de la începutul neoliticului, când umanitatea preistorică din valea Dunării abia trecuse de sfârșitul mileniului IV-lea a. Chr. Dealtfel, atari schimburi, mai ales în ceea ce privește tot podoabele de scoici de origine mediteraneană, care s'au întâlnit și în România, se creiaseră încă din epoca paleolitică. Astfel în stratul aurignacian dela Cormani, jud. Hotin s'au des-

¹ G. Childe, *The Danube thoroughfare and the beginnings of civilization in Europe*, în *Antiquity*, 84, p. 85. Cf. Skutil, *l. c.*

² D. Berciu, *l. c.*; v. și nota 1 de la pag....

³ P. Reinecke, în *Mitteil. der Anthr. Gesel. in Wien*, vol. LI, 1921, p. 46 și urm.

⁴ H. F. Barta și K. Willvonseder, în *Sudeta*, 10, 1934, p. 6; 500 perle de acest fel într'un singur mormânt!

⁵ G. Childe, *The Dawn*, p. 296.

⁶ *Ibidem*, p. 99.

⁷ P. Reinecke, în *Germania*, 23, 1939, p. 220; a se vedea și harta publicată de Buttler în *Marburger Studien*, 1938, p. 15, cu podoabe din Spondylus.

coperit cochilii de *Nassa* sp. și în cel contemporan dela Cârla-Negima, din acelaș județ, cochilii de *Penctunculus pilosus*, ambele specii de origine mediteraneeană.

În legătură cu podoabele noastre de la Ostrovul Corbului se pune și o altă întrebare: pe unde au pătruns ele în regiunea Porților de Fier? Va fi jucat un oarecare rol și de data aceasta calea așa de umblată în toate perioadele preistoriei, ca de altfel și în vremurile istorice, aceia a Moravei și Vardarului, pe unde ar fi putut veni cele din Vestul Bulgariei? Nouă ni se pare însă că trebuie luată în considerare calea Adriaticei, mai ales că pe coasta nord-estică a acestei mări s'a descoperit cu câțiva ani în urmă un centru cu ceramică pictată, de caracter dunărean,¹ în care apar asemenea podoabe și prin intermediul căruia s'a făcut legătura cu celelalte cercuri band-ceramice de pe valea Dunării și a afluenților săi. Podoabele din scoică *Spondylus* din Mehedinți vor fi pătruns foarte probabil din spre Vest, așa cum se va întâmpla cu mult mai târziu cu produse specific grecești, cum este depozitul de fibule à *charnière* de argint de la Ostrovul-Mare, o interesantă replică la cel de la Mitrovica din Jugoslavia.

În același complex al relațiilor cu Sudul, avem de notat aici și un fragment de brățară similar ca profil celorlalte dela Ostrovul Corbului, de unde provine și această descoperire, dar lucrat din marmoră zaharoasă. Originea acestor brățări trebuie căutată tot în Sud. Obiecte de marmoră, în special vase, se cunosc la Vinca² și în Tesalia³ iar în Bulgaria și în general în cercul egeian se întâlnesc caracteristicile figurine de marmoră.⁴ Brățări de piatră cunoaștem la Olynthus, în Macedonia. În stratul neolitic de acolo (între 1.80 și 1.20 m. adâcime) s'au descoperit și atari brățări.⁵

¹ P. Reinecke, *Ein neuer spiralkeramische Kreis in der Nordostküste der Adria*, în *Germania*, vol. 23, 1939, pp. 213—220.

² G. Childe, *op. cit.*, p. 88.

³ K. Grundmann, *Aus neolithischen Siedlungen bei Larissa*, în *Mitt. d. Deutsch. Arch. Inst. Athen. Abt.*, 57, 1932, p. 107, fig. 1 (perioada I-a tesalică).

⁴ V. MikoV, *Les idoles préhistoriques en Bulgarie*, în *Izvestija*, VIII, 1934, p. 214, cu fig. dela p. 207 și 208. Până în 1934 se cunoșteau 6 idoli de marmoră. Un nou idol, bine conservat, provine dela Bogdantzi (d'str. Assenovgrad): *Izvestija*, XII, 2, 1938 (Sofia 1939), p. 380, fig. 164. Cel dintâiu idol de marmoră la Nord de Dunăre a fost descoperit de noi în 1943 în săpăturile noastre dela Pietrele, jud. Vlașca.

⁵ G. Mylonas, *Excavations at Olynthus*, I, 1, 1929: *The neolithic settlement*, p. 77, fig. 81, d-e; fig. 51, a (vas de marmoră).

Brăţări de marmoră au apărut însă în Boemia, în nivelul vechei civilizaţii neolitice, atât în aşezări, cât şi în morminte. Ele sunt similare celor de scoică *Spondylus*,¹ după cum arată şi fragmentul nostru.

Dacă aceste podoabe de origine mediteraneană (brăţări, perle, pendentive etc.) erau lucrate pe loc de către oamenii din valea Dunării, care trebuiau astfel să-şi procure materialul brut, — ceea ce ni se pare mai puţin probabil, — ori dacă ele erau importate făcute gata de către negustorii vremii, rămâne încă a se lămuri pe viitor. Totuşi avem impresia şi noi că atari podoabe se importau aşa cum se găsesc în descoperiri. Forma lor este prea asemănătoare, ca şi tehnica lor, în toată această considerabilă arie de răspândire, ca să nu ne gândim la un singur centru de fabricaţie, care nu putea fi decât în Sud.

După cum idolii de marmoră stau în strânsă legătură de concepţie cu cei de lut şi cei de os, tot aşa brăţările de marmoră, cum este fragmentul nostru de la Ostrovul Corbului şi cele de piatră de la Olynthus, imită pe cele de scoică. Se copia în marmoră, în lipsa materialului aşa de frumos prin nuanţele sale oferit de scoica *Spondylus gaederopus*, care era fără îndoială foarte scump, — forma elegantă a brăţărilor de *Spondylus*, aşa cum se proceda cu copierea în marmoră, alabastru, obsidiană şi aur a cochiliilor altor scoici mai mici.² *Marmora* reda dealfel şi culoarea scoicii *Spondylus*.

Podoabele de scoică în special trebuiesc considerate, — nu numai ca podoabe în sine, cu scopul de a înfrumuseţa corpul celui care le poartă, deşi la origine orice podoabă are o semnificaţie magică, — dar şi în legătură cu cultul unei divinităţi feminine, întocmai ca celelalte cochilii-podoabe de scoici, cum este *Cardium*,³ în forma de inimă, de origine tot mediteraneană şi care apare în complexul civilizaţiei Gumelniţa din România şi Bulgaria.

Credem că semnalarea aici a acestor descoperiri mărunte, nu

¹ J. Schráníl, *Vorgeschichte Böhmens und Mährens*, 1928, p. 49, pl. 6—7; la pl. IV, 11 sunt reproduse brăţări de *Spondylus*. Compară exemplarele de marmoră cu cele de *Spondylus* publicate de Skutil, *op. cit.*, p. 26, fig. 3, 10—11. — Perle de marmoră s'au descoperit în civilizaţia neolitică din valea Tisei (F. von Tompa, *Die Bandkeramik in Ungarn*, în *Archaeol. Hung.*, V—VI, 1929, p. 44).

² Maria Bratschkova, *Die Muschel in der antiken Kunst*, în *Izvestia*, XII, 1, 1938, Sofia, 1939, p. 5 şi 7.

³ *Ibidem*, p. 7.

este lipsită de interes pentru preistoria Peninsulei Balcanice, unde găsim și de data aceasta elemente comune, de origine străină, care contribuiesc și ele să unească și mai mult diferitele grupe de civilizație din această parte a Europei, prin intermediul căreia se face legătura între bazinul oriental al Mediteranei și valea Dunării de mijloc.

D, B E R C I U